

Av Gunnar Kvåle

Kjetil B. Alstadheim: Klimaparadokset. Jens Stoltenberg om vår tids største utfordring, H. Aschehoug & Co, 2010¹.

Dette er en velskrevet og lettlest bok som kan anbefales for alle som er opptatt av global oppvarming og norsk klimapolitikk. Boken er basert intervjuer med Stoltenberg i perioden april til juli 2010. På 263 sider får vi et godt innblikk i hva Stoltenberg tenker om «vår tids største utfordring». I tillegg gir boken i egne spalter en del faktakunnskap.²

Stoltenberg snakker i hovedsak med en optimistisk tone om klimaproblemer og paradokser³, og boken beskriver en politiker som synes å trives i sin rolle, spesielt når han forteller om diskusjoner han har deltatt i på høyt politisk nivå.

Klimaforhandlingene gjennom FN

I første del av boken gir Stoltenberg en levende beskrivelse av diskusjonen mellom statslederne ved Københavnmøtet i 2009. Der deltok han som kjent på et ”toppmøte” 17. og 18. desember der 29 utvalgte land deltok, med Obama og de fleste fremste statslederne i spissen. Stoltenberg opplyser at Norge i denne prosessen støttet et krav fra øystatene om å begrense den globale oppvarming til 1,5 grader, men at Kina sa nei til dette kravet. Det viktigste resultatet av Københavnmøtet var i følge Stoltenberg ”at verden ble enig om at vi har et stort problem vi må gjøre noe med” (s.34).

Han gir uttrykk for at FN-prosessen gjerne bør suppleres med at færre land snakker sammen ”forhandlingene er tjent med at USA og Kina og kanskje et par land sitter sammen og diskuterer klima”(s. 41).

Stoltenberg har stor tro på at små skritt i riktig retning er veien å gå: «..et skritt for skritt-, stein for stein-tilnærming. Det er en metodikk jeg liker godt, og den gir ofte resultater» (s.43). Han argumenterer for at dette er bedre siden alternativet kan bli et sammenbrudd i forhandlingene. Han synes ikke å være bekymret for et lite skritt ikke nytter når et langt hopp er nødvendig for å komme over «klimatiltaks-kløften».

Klima, fattigdom og norsk velstandsvekst

¹ Ellen Viste og Asgeir Sorteberg ved Bjerknessenteret har tidligere anmeldt denne boken, sammen med en anmeldelse av boken «Selvbedraget» av Frode Fanebust, se <http://www.bjerknes.uib.no/pages.asp?kat=113&id=1911&lang=1> . Min anmeldelse er skrevet før jeg hadde lest Viste og Sorteberg anmeldelse.

² Det internasjonale klimaarbeidet (s. 23-24) Avtalen i København 2009 (s. 35) Skogen som klimaproblem (s. 134) Avtaleinnholdet fra København 2009 (s. 35) Klimahandel (s. 174-75) Klimaforlik og klimakur (s.188-89).

³ Av disse paradoksene nevner forfatteren følgende fire:

- Verdens topledere sier de tar klimaproblemet på alvor, men blir likevel ikke enige om å gjøre noe for å løse det
- Norge tjener seg rikt på olje, og har samtidig ambisjoner om å være et foregangsland på miljø
- Det vedtas CO2 avgifter og kvoter for å bremse utslipp, mens bedrifter får fritak eller får kvoter gratis
- Utslippene må ned av hensyn til klimaet, samtidig som fattigdommen skal bekjempes og flere få et bedre liv og et høyere forbruk i en verden der befolkningen vokser

Boken fortsetter med et kapittel om utvikling mot klima, et tema som Stoltenberg innom også senere i boken. Han understreker at klimaproblemet og fattigdomsproblemet må sees i sammenheng: «Kampen mot klimaendringene henger uløselig sammen med kampen mot fattigdom. Lykkes vi ikke med det ene, lykkes vi ikke med det andre» (s.109).

Det er ikke vanskelig å følge ham når han refererer fra møter med ledere for fattig land der han sier at han ikke kan være uenig når slike land vil bruke fossil energi for å løfte folk ut av fattigdom: «Det er umoralsk å si at vi velger klima fremfor kamp mot fattigdom»(s. 33), og videre: ”Det å tro at Lula og Brasil vil la oljen ligge av hensyn til verdens klima, det er absolutt og totalt urealistisk” (s. 58).

Men hva med Norge? Det er vanskelig å forstå at han med sin klimakunnskap, også argumenterer for at vi må ha fortsatt vekst i et rikt land som Norge: «Vi kan ikke innrette oss slik at vi må velge mellom økonomisk utvikling eller miljø. Da taper miljøet. Det gjelder globalt»«Det samme i Norge» (s. 208). Han siterer en indisk deltager som i en kaffepause under drøftingene i høynivågruppen for finansiering av klimatiltak i u-land sier: «For oss handler dette ikke om livsstil, det handler om overlevelse» (s. 259). Likevel virker det ikke som han greier å ta inn over seg denne store forskjellen det er i hva som bør kunne kreves av et rikt land som Norge i forhold til av fattige land.

Når det gjelder norsk oljeutvinning sier han at «...enhver diskusjon hvorvidt norsk olje- og gassutvinning er bra for verden, bra for klimaet, må ta utgangspunkt i at verden kommer til å trenge mye mer energi» (s. 70)...”Når verden trenger mer energi for å bekjempe fattigdom, så er det ikke moralsk feil at Norge er med på å levere den energien” (s. 71)⁴. Han mener at det er usolidarisk å holde tilbake norsk olje- og gassproduksjon ikke bare på grunn av at det vil ramme verdens fattige. Men begrunnelsen er også at ”det rammer oss veldig hardt økonomisk” (s. 75).

Slike uttalelser tyder på at Stoltenberg tenker mer på verdens energibehov, og ikke klimakonsekvensene, som avgjørende for hvor mye fossilt brennstoff som bør produseres. Han unnlater å nevne at vår oljeproduksjon ikke har særlig betydning for verdens fattige, men primært fører til mer velstand hos oss som har mer enn nok fra før.⁵ I argumentasjon for at fortsatt vekst, både i rike og fattige land, er mulig, at alle kan bli rikere samtidig, ser det ut som Stoltenberg glemmer at uendelig vekst på en endelig klode ikke er mulig. Vi vet at verden har passert trygge grenser, ikke bare når det gjelder klima, men også for biodiversitet.

Han finner mye som taler for at alle bør ha lik rett til atmosfæren (s. 108). Men om alle i fattige land skulle ha en rett til en fossilbasert økonomisk utvikling som han argumenterer for, vil dette føre til en utslippsøkning uforenlig med en bærekraftig utvikling, hvis ikke rike land er villige til å redusere minst like mye. Han argumenterer for utslippskutt, men ikke for mindre vekst i rike land. Han burde vite at dette ikke er mulig om vi skal kunne begrense den globale oppvarmingen til maksimum to grader⁶.

Stoltenberg er inne på at en omfordeling av goder er nødvendig: «Siden klimaproblemet fundamentalt sett handler om to ting, nemlig om å gripe inn i markedsøkonomien og om å

⁴ Han begrunner også norsk oljeproduksjon med at «vår energi er renere» (s. 71), noe som ikke er riktig

⁵ Dette er i det siste kommet tydelig fram når Ola Borten Moe argumenterer med at det er etisk uansvarlig å begrense utvinning på norsk sokkel. Han mener at vi kan ikke la noe av oljeressursene ligge, verken i Nordsjøen eller i Arktis, på grunn av de enorme økonomiske verdiene det norske samfunnet da vil gå glipp av.

⁶ <http://iea.org/newsroomandevents/news/2012/may/name.27216.en.html>

foreta betydelig omfordeling fra rik til fattig, er det klassiske sosialdemokratiske virkemidler som skal til»(s. 48-49).

Videre sier han: ”Klimaspørsmålet er et brutalt fordelingsspørsmål” (s. 105). Han synes at en lik rett til atmosfæren (utslipp på rundt 2 tonn CO2 pr. person pr. år i 2050) ”er en moralsk og spennende tanke” (s. 110). Dette vil innebære ”betydelige økonomiske overføringer fra den rike til den fattige del av verden” (s. 113). Men han har ingen konkrete forslag om hvordan dette skal kunne skje. På slutten av boken kommer han tilbake til dette, men det virker som han ikke tror på at en mer rettferdig fordeling verken er mulig eller vil ha den ønskede effekt: «Det er ikke nok rike mennesker i Brasil til at om du fordelte all deres rikdom, ville de fattige bli rike»(s. 243).

Men han sier ”For Norge er dette ikke så krevende. Vi er et land som allerede bidrar mye”(s. 113). Dette tyder på at han ikke forstår hvor mye vi må redusere vårt forbruk for å komme ned på et utslippsnivå forenlig med en akseptabel klimautvikling, eller hvor mye som skal til for å bekjempe fattigdom på en fossilfri måte. Han diskuterer hvor vanskelig det er innen 2020 å fremskaffe de 100 milliarder dollar pr. år fra rike land som er målsetningen for Det grønne klimafondet for klimatiltak i fattige land. Dette illustrerer at det ikke er enkelt å få på plass systemer for mer rettferdig fordeling.

Det virker som Stoltenberg mener at et stadig økende luksusforbruk ikke er noe problem. Som eksempel nevner han at før var det bare de rikeste som dro til utlandet på ferie: «Nå flyr vi alle til utlandet på ferie. Og vi kommer til å fortsette med å gjøre det» (s. 208). Dessverre kan han her få rett, hvis ikke sterkere virkemidler settes inn for å begrense en slik trafikk.

Teknologi-, skog- og kvoteoptimisten Stoltenberg

Gjennom hele boken fremstår han som en teknologioptimist, blant annet med stor tro på at karbonfangst og lagring vil få stor betydning. «Verden trenger mer energi for å bekjempe fattigdom, og samtidig trenger vi mindre utslipp for å bekjempe klimaendringene. Det er ikke noe annet svar: Det er teknologi.....alt fra karbonfangst og energisparing til å stanse avskoging» (s. 57).... Det er to ting vi må få til: Skog og karbonfangst» (s. 81).

Stoltenbergs tro på redusert avskoging som et meget viktig klimatiltak kommer tydelig fram: ”skog er det området vi kan oppnå mest” (s. 52). Et helt kapittel er viet omtale av dette (s. 119-141). I diskusjonen i forkant av pressekonferanse om Norges satsing for bevaring av regnskog er aktørene som deltar i diskusjonen svært opptatt med å vise hvor stor en evt. reduksjon i avskogning som Norge kan bidra til (”et par hundre millioner kutt i Brasil og Indonesia” s. 122), sett i forhold til de 15-17 millioner tonn som etter ”klimakur 2020” må kuttes for å nå målene for kutt på hjemmebane.

Stoltenbergs sterke tro på at kvotehandel er et meget godt virkemiddel kommer tydelig fram og er viet 30 sider i boka (s. 145-175): ”Kvoter kommer til å utløse store og sikre kutt, rettferdig finansiering ved at forurenser betaler, en enorm teknologitutvikling og at vi tar de billigste kvoten først” (s. 155). Stoltenberg beskriver et ideelt kvotesystem. Det problematiseres noe at fattige land og mange industrialiserte land, som USA ikke er med. Det nevnes at det må settes et tak på utslipp, men som han sier: «Hovedproblemet er at man sliter med å sette et tak på utslippene» (s. 234). Med hensyn til at kvotekjøp etter Kyoto-avtalen skal være et supplement til kutt nasjonal sier han at for Norges del er dette ikke er et supplement «fordi Norge er en del av EUs kvotesystemTiltakene i u-land er et supplement» (s. 206).

Han minimaliserer problemene med kontroll med bruk av kvoter og korrupsjon som er avdekket ved kvotekjøp og salg. Han sammenligner med bankvesenet: ”Jeg er jo for bankvesen, men mot bankbobler”. ”Jeg er for klimakvoter, men mot klimabobler” (s. 159).

Spørsmålet om Statoil oljesandutvinning i Canada gjør han også til et spørsmål om kvoter: Hvis utvinningen er så forurensende at i et fremtidig kvotehandelsystem blir ulønnsom å drive denne type utvinning, vil dette begrense seg selv. Dette er en holdning virker typisk for hans klimafilosofi. Det er kvotehandling og evt. andre økonomiske virkemidler som må føre til at utslippene går ned. Lovregulering eller annen statlig styring synes å være lite uaktuelt som virkemiddel. Som han sier om utvinningen fra oljesand: «..det er styret i Statoil som skal bestemme om dette er et bra eller dårlig prosjekt for Statoil» (s. 88). Han nevner ikke de store lokale skadene.

Stoltenberg uttaler seg ofte i boken på en måte som viser at mange andre hensyn er viktigere enn klimautviklingen. Oljeproduksjonen må fortsette både for å bekjempe fattigdom og for å øke velstanden i Norge. Pendlerfradraget og Taxfree-ordningen vil han ikke gjøre noe med, men som han sier: ”Bare med hensyn til klima hadde vi sikkert gjort noe med det, men det er mange andre hensyn” (s. 102).

Etter et spørsmål som gjelder folk flest sitt personlige ansvar, skriver intervjueren: «For første gang under disse intervjuene sukker Stoltenberg tungt før han svarer», og Stoltenberg starter sitt svar slik: «Jeg mener vi alle har personlig ansvar for å tenke igjennom hvordan vi lever for å bidra til reduserte utslipp. Det er veldig bra hvis folk kan sykle mer og reiser mer kollektivt»(s.210). Men det er tydelig at Stoltenberg er svært redd for å virke moraliserende: «Folk skal ikke ha dårlig samvittighet fordi de reiser på ferie til Spania. Vi skal fortsette å gjøre det» (s. 210).

Stoltenberg: En klimapessimist?

Alstadheim skriver i innledningen: «Slik fremstår Stoltenberg som et klimaparadoks i seg selv. Den ene dagen støttespiller for norsk oljeindustri. Den neste dagen glødende engasjert for kamp mot klimaendringer. En oljefyr og en klimakar» (s. 9).

Stoltenberg er en politiker som synes å ha forstått at verden er på vei mot meget farlige klimaendringer. Slik han uttaler seg i siste del av boken skinner det igjennom at han er i tvil om verden vil greie å gjennomføre nødvendige tiltak: «tilsammen gjør det at jeg er dypt urolig for om vi greier å løse klimaproblemet» (s. 229). Han ser tilbake på «en 30-40 års fortelling om verden og land som greier å forende vekst og renere miljø. Slik har utviklingen vært inntil vi nå står overfor klimaproblemet. Der har jeg nå et mer pessimistisk syn på det enn jeg hadde for få år siden» (s. 231). «Mangelen på fremgang i forhandlingene gjør at jeg er dypt bekymret for om verden greier denne oppgaven» (s. 232).

På slutten av boken diskuterer han «allmenningens tragedie», at den enkelte gjør det som kortsiktig er i en egen interesse, men som på lang sikt skader alle, også en selv. Han sier ingen ting om at for å bryte en slik holdning og få til avtaler som gjelder alle, vil det være viktig at noen går foran. Når et rikt land som Norge gjennom Statoil gjør alt for å utvinne all olje så fort og effektivt som mulig, kan vi ikke vente at fattigere land skal gjøre noe annet. Dette påpeker han flere steder i boken. Det er lite logisk at han mener at vi, som godt kunne tåle en sterk nedtrapping av oljevirkosomheten, ikke bør gå foran og redusere vår utvinning.

Han fremstår en pragmatiker som uttrykker sterk tro på de små skritts politikk, men uttrykker nokså klart at han ikke tror at disse skrittene vil føre til at vi kan unngå meget alvorlige klimaendringer. I siste del av boken skinner det gjennom at han er pessimistisk når det gjelder muligheten for å unngå slike klimaendringer. Likevel konkluderer han betinget optimistisk: «Vi har kunnskapen. Vi har vist før at vi kan handle kollektivt. Kostnaden er slik at verden fint kan betale for det. De tre tingene gjør at det er absolutt er mulig å få det til»(s. 263). Men ha sier ikke at han tror vi vil få det til.

Etterord

Boken er på en måte skremmende lesning. Stoltenberg kan i internasjonal sammenheng regnes som en radikal klimapolitiker. Det virker likevel lite sannsynlig at de tiltakene han har tro på: kvotesalg, bevaring av skog og teknologiske løsninger, kan redde verden fra meget alvorlige klimaskader. Han uttrykker også stor bekymring for at det ikke vil være mulig å få gjennomslag for slike tiltak på en global skala.

Han snakker ikke på noe sted i boken om nødvendigheten av å redusere utvinning av fossilt brennstoff før lagrene tomme som en forutsetning for om vi skal ha en rimelig sjanse til å begrense global oppvarming til maksimum to grader. Siden dette tema ikke er berørt, kan det virke som om verken Alstadheim eller Stoltenberg, da intervjuene ble foretatt, kjente til studiene av Meinshausen og medarbeidere fra Potsdaminstituttet for klimaforskning, publisert i 2009, som viste at bare om lag en fjerdedel av de da kjente og drivverdige forekomster av fossilt brennstoff vil kunne brukes, om vi skal ha en akseptabel sjanse til å nå togradersmålet⁷.

Stoltenberg gir inntrykk av at han er opptatt av å mobilisere befolkningen i arbeidet for å hindre klimaendringer, men han virker ambivalent til viktigheten av at politikere går foran som gode eksempler. Han viker svært redd for å virke moraliserende og legger liten vekt på at enkeltpersoner bør gå foran som eksempler og vise at et miljøvennlig liv også kan være liv med bedre livskvalitet. Dette tyder på at han ikke tror på en sammenheng mellom det den enkelte gjør og de samfunnsendringene som er nødvendige. Slik synes han ikke å tro på det kjente ordet av Mahatma Gandhi: *“You must be the change you want to see in the world.”*

På tilsvarende måte nevner han ingenting om at det kunne hjelpe om Norges går i front med ensidige tiltak for å få i gang viktige globale endringer. Om alle har et slikt syn er det sannsynlig vi ender i «allmenningens tragedie» som han nevner som et problem, men uten at han relaterer dette til hva Norge i denne sammenheng kan gjøre. Om alle skulle ha et forbruk som en gjennomsnittsnordmann vil klimakatastrofen bli et faktum, og i forhold til andre begrensede ressurser måtte vi ha mer enn 3 kloder til rådighet.

Hans uttalelser i boka er nok preget av at han er en aktiv politiker som trenger folkets støtte, og at han derfor i en del tilfeller kanskje unnlater å si hva han virkelig mener. Slik han uttaler seg, gir han folk det han tror folket vil ha: Mer materiell overflod som grunnlag for stadig større forbruk og ikke bare en, men mange sydenturer hvert år. Han forstår nok at en slik utvikling i Norge og andre rike land ikke er forenlig med en klimautvikling som verden vil tåle, spesielt når han vet at folk i fattig land ønsker en tilsvarende utvikling. Men hadde han sagt dette, kunne han risikere å tape velgere.

Konklusjonen er at politikere i Norge og internasjonalt må samle seg om en annen, atskillig mer radikal politikk om vi raskt nok skal kunne få utslippene ned. Et virkemiddel er kalt

⁷ Meinshausen M, Meinshausen N, Hare W et al. Greenhouse-gas emission targets for limiting global warming to 2 degrees C. Nature, 458, 1158-62, 2009

«Kyoto2»⁸ går ut på at det skal forhandles fram en internasjonal enighet om et tak på utvinning. Det må så fastsettes en reduksjon år for år i mengden av kull, olje og gass som kan utvinnes. Denne mengden kunne så auksjoneres ut til selskaper som driver med slik utvinning. Kontroll av utvinning er enklere enn kontroll med utslipp.

I tillegg trengs det en overføring fra rike til fattige land av en størrelse betydelig mer enn de 100 milliarder dollar pr. år som er målsetningen for Det grønne klimafondet. Det mest rettferdige ville være at fossilindustrien tar regningen for nødvendige tiltak for å hindre skadene en fortsatt fossilbasert vekst forårsaker. En felles global avgift på all produksjon av fossile brennstoff, betalt av produsentene, bør vurderes. Avgiften burde være proporsjonal med størrelsen på utslippene som produksjon og bruk forårsaker.

De globale utslippene var i 2011 på 31,6 milliarder tonn CO₂. En avgift på 100 dollar pr. tonn ville gi en inntekt på rundet 3000 milliarder dollar pr. år. En slik avgift vil kunne få betydning for en nødvendig snuoperasjon i retning av en reduksjon i etterspørsel av fossil energi og overgang til fornybar energi. Det ville også monne atskillig mer om en slik sum, 30 ganger større målsetningen for Det grønne klimafondet, ble brukt på nødvendig omstilling og grønne utviklingstiltak i fattige land.

Men for dette trengs en sterk politisk styring globalt. Det er derfor dessverre lite sannsynlig at en slik tilnærming vil kunne gjennomføres i tide. Håpet må være at når flere, også blant politikere, forstår og tar innover seg hvor alvorlig klimatrusselen er, vil dette sette fart i nødvendige prosesser, i Norge og internasjonalt. Å unnlate å gjøre det som dette vil kreve er et svik, primært mot fattige grupper som først og kraftigst vil merke konsekvensene, men også mot våre egne barn og barnebarn som ikke vil kunne takle eller stanse konsekvensene på et tidspunkt når alvorlige skader begynner å melde seg med større styrke.

Stoltenberg bruker moralske argumenter og omtanke for verdens fattige som grunn til et fortsatt høyt tempo i oljeutvinningen. Han argumenterer for en politikk som vil kreve bruk av fossilt brennstoff på et nivå som han, med sin kunnskap, burde vite er uforenlig med en akseptabel klimautvikling. Han burde også vite at dette vil ramme verdens fattige først og kraftigst.

Det umoralske i forhold til verdens fattige er ikke en oljeutvinning som er for langsom, men at vi ikke tar deres fattigdom på alvor. Vi opprettholder systemer som sørger for at rike som har mer enn nok fra før, stadig blir rikere, og slik at verdens ressurser ikke brukes for å løfte dem som trenger det, ut av fattigdom. Selv uten en fossilbasert vekst har verden nok til å tilfredsstille alles behov, men ikke nok til å tilfredsstille alles grådighet⁹. Uten at vi greier å bekjempe denne grådigheten, greier vi heller ikke å unngå en global oppvarming større enn jordens befolkning vil tåle.

⁸ <http://www.kyoto2.org/>

⁹ Mahatma Gandhi. There is enough for everybody's need, but not enough for anybody's greed